

200 let bolnišnice

5. del

Gregor Pivec

Bolnišnica Maribor med drugo svetovno vojno (1941 - 1945)

Ze pred napadom nemške soldateske, 6. aprila 1941, je bilo v Mariboru vse v pričakovanju vojne. Prve dni aprila so sledili množični vpoklici rezervistov v jugoslovansko vojsko. Tisti, ki niso bili vpoklicani so postopali po ulicah, in ugibali, kaj bo in kaj narediti. 1. aprila so s poukom prenehale mariborske šole, naslednji dan so zaprli gledališče, prenehale so delovati tudi nekatere knjižnice.

Jugoslovanska vojska je bila slabo pripravljena, Maribor je branila dravska divizija, ki je bila razmeščena na mejni črti od Dravograda, preko Šentilja do Radgone. Napad nemške vojske, in sicer 132. pehotne divizije, se je iz smeri Gradca pričel 6. aprila. Jugoslovanske enote so se po začetnem upor, ki so ga nudile pri Šentilju, pričele naglo umikati proti Mariboru, tako da so 7. aprila porušili mostove preko Drave in že 8. aprila popoldan so prve enote 132. pehotne divizije nemške vojske preko Košakov prišle v Maribor. (39)

Pred rotovško kavarno je komandantu prihajajočega I. nemškega bataljona raportiral pokrajinski vodja Kulturbunda Hans Baron. Ob tej priložnosti so poslali Hitlerju tudi pozdravno brzojavko spodnještajerskih Nemcev.

Novi šef civilne uprave dr. Sigfried Uiberreither je prišel v Maribor 14. aprila. Nemški funkcionarji Kulturbunda so mu pripravili velik sprejem. Varnostno policijo in zloglasni gestapo je prevzel Otto Lurker, Kulturbund pa se je preimenoval v Steirischer Heimatbund (Štajersko domovinsko zvezo, ustanovljeno 10. maja 1941). Sedež domovinske zveze je bil v Mariboru, njen vodja pa je postal Franz Steindl.

Mariborski Nemci so na veliko proslavili 20. april, rojstni dan Adolfa Hitlerja in sam führer je obiskal Maribor šest dni kasneje, tj. 26. aprila. Takrat je izrekel tudi znamenite besede: "Napravite mi to deželo spet nemško". Nova uprava je hitro začela izvajati zastavljeno nalogo. Že 15. aprila so se pričele načrtne aretacije zavednih Slovencev, po že vnaprej pripravljenih seznamih. Tako se je v meljski kasarni že v drugi polovici maja zbralo okrog 1415 zapornikov, od tega 23 zdravnikov. Pričele so se deportacije zavednih Slovencev učiteljev, zdravnikov, duhovnikov. V prvem valu deportacij iz Maribora, ki je trajal od 7. junija do 5. julija 1941 je bilo odpeljanih dvanajst transportov s 4607 izgnanci. V drugem valu (od 11. do 26. junija) je odšlo še nadaljnjih 14 transportov s 6131 izgnanci. Od 26. julija naprej so se nadaljevale deportacije iz graščine Reichenburg, sedaj Brestanica, od koder je odpeljalo še sedem transportov z južne Štajerske.

Od 7. decembra do 18. maja 1942 so se pričele tudi deportacije Slovencev v Nemčijo oz. Avstrijo. Na sever so deportirali predvsem Slovence, za katere so menili, da jih je še mogoče prevzgojiti oziroma ponemčiti. Kakor je nemška oblast sama dejala, "da so sposobni za ponemčenje".

Najhujša oblika nasilja nemške oblasti je bilo streljanje talcev kot povračilni ukrep za akcije osvobodilnega gibanja v Mariboru in na južnem Štajerskem. Prvo streljanje talcev je bilo 30. julija 1941 v gozdu Dobrava pri Brežicah, kjer so ustrelili deset talcev, nato 10. avgusta v gozdu pri Miklavžu pri Mariboru, in nato od 24. avgusta naprej, ko so se pričela streljanja talcev na notranjem dvorišču sodnih zaporov v Mariboru. (40)

Izredno agresivna raznarodovalna politika nemških okupacijskih oblasti do Slovencev na južnem Štajerskem se je odražala tudi na delu v bolnišnici. Kmalu po prihodu nemške vojske v Maribor, 8. aprila 1941, je prišla v bolnišnico skupina oboroženih ljudi, ki jo je spremljala uniformirana kulturbundovska mladina in nekaj civilistov. Po spominih dr. Franca Cundriča se je skupina kulturbundovcev in kulturbundovske mladine zapodila po bolnišničnih oddelkih, vpila in psovala osebe. Po spominih dr. Herberta Završnika je ta čas obrnil bolnišnico na glavo. Dirjanje hitlerjanske mladine je trajalo kar nekaj dni, dokler ni novi upravnik tega prepovedal.

Po nekaj dneh zasedbe Maribora je skupina nemških oficirjev sklicala vse zdravnike in jih zaslislala. Posebej jih je zanimala narodnostna pripadnost. Večina zdravnikov se je opredelila za Slovence, razen manjšega števila Volksdeutscherjev. Zdravnikom in bolnišničnemu osebju je bilo ukazano, da ne smejo zapustiti bolnišnice. S prihodom šefa civilne uprave dr. Sigfrieda Uiberreitherja, 15. aprila 1941, se je bolnišnica preimenovala v Öffentliches Krankenhaus Marburg

Slovenski zdravniki, medicinski, bolničarji in drugi interniranci v Dachau po osvoboditvi leta 1945: 1 dr. D. Brezic, 2 dr. L. Koržika, 3 dr. I. Piršič, 4 dr. V. Arko, 5 dr. F. Miša, 6 dr. I. Povan, 7 dr. L. Kratgeber, 8 (ing. B. Dušek), 9 dr. F. Debevc, 10 Kopic, 11 prof. B. Škerj (anatomski), 12 dr. F. Habi (jovani), 13 Marčič

guliral državni zdravniški red na Spodnjem Štajerskem, kakršen je v tretjem rajhu veljal že od 13. decembra 1935, v Avstriji pa od 1939. leta. Pod nadzorom šefa civilne uprave je delovala zdravniška komora za Štajersko v Gradcu, obenem pa je dr. Uiberreither določil tudi višino oskrbnin v javnih bolnišnicah, zdraviliščih in hiralnicah na Spodnjem Štajerskem. Oskrbnine so bile razdeljene v tri kategorije in so se med vojno večkrat spreminjale. (41)

Po temeljitih kadrovske spremembah, ki so sledile nemški raznarodovalni politiki, je med drugo svetovno vojno v bolnišnici delovalo med 20 in 25 zdravnikov. Natančno je mogoče slediti ka-

postelj povečevalo. Leta 1940 jih je bilo 608, 1942. leta 610, leta 1944 pa že 655 in tri leta kasneje pa 735. Povečanje števila postelj za 125 v zadnjem letu vojne gre pripisati odprtju nove "črne stavbe", to je stavbe, kjer je našel domovanje ginekološko-porodniški oddelek, otorinolaringološki oddelek in oddelek za očne bolezni. Stavba je bila predana v uporabo spomladi leta 1944. Zaradi temne fasade so jo imenovali tudi "črna stavba". Njena gradnja se je začela v letu 1937. Na tem mestu je potrebno omeniti tudi začetek gradnje tako imenovane "nemške stavbe". V tej je kasneje dobil domovanje dermatološki oddelek, nevrološki oddelek in rentgenološki zavod. Gradnja

drovske situaciji v bolnišnici od decembra 1942 do februarja 1944. (41, 43)

Od skupno 24 zdravnikov je bilo 12 Slovencev. Izrazito pronaacistično oziroma protislovensko so delovali predvsem oba domača mariborska Nemca dr. Greiner in dr. Thalmann ter Avstrijka dr. Justova. Ostali nemški zdravniki so bili do svojih slovenskih kolegov tolerantni.

Natančen pregled kadrovske situacije v bolnišnici Maribor je tudi v seznamu upravnika bolnišnice nadišpekotreja Hansa Raiterja, ki jih je sestavil za potrebe krajevnega urada v Mariboru, in sicer 3. januarja 1943. (41)

Zgovorni so podatki o hospitalizacijah v bolnišnici Maribor med drugo svetovno vojno. Leta 1940 se je v bolnišnici zdravilo 16.197 bolnikov, 1942. leta 11.526 in leta 1944 le 7643. Število sprejetih bolnikov je zaradi težkih vojnih razmer ves čas padalo, kljub temu pa se je število

te stavbe se je pričela leta 1943. Zasedenost fonda postelj se je zmanjševala, tako je bil decembra 1942. leta 64,1 % in leta 1944 samo še 54,8 %.

Na drugi strani se je povečala umrljivost hospitaliziranih bolnikov. Leta 1940 je znašala 1,6 %, 1942. leta 3,3 %, v letu 1943 se je povzpela na 3,7 %, leta 1944 pa je znašala 4,9 %. Vrh je dosegla 1945 s 5,3 %. Razmere v bolnišnici so se ves čas slabšale. Na eni strani je bil vzrok za to vojni čas, slabše življenjske razmere prebivalstva, manjša odpornost, na drugi strani pa vse slabše higienske in

.....

prostorske razmere v bolnišnici, predvsem zaradi bombardiranja zavezniškega letalstva, v katerih je bolnišnica utrpela veliko škode. Zaradi vojnih razmer je vse več osebja zapuščalo bolnišnico. Po eni strani so odhajali v partizane, po drugi so se vrstili neopravičeni izostanki. (44)

Najhujšo škodo je bolnišnica doživela v štirih bombardiranjih in sicer 14. oktobra in 6. decembra 1944 ter 1. marca in 1. aprila 1945. Bombni napadi so poškodovali skoraj vse objekte, največjo škodo pa je povzročilo bombardiranje 14. oktobra 1944, ko je bila poškodovana pralnica in razkuževalnica bolnišnice ter deloma porušen infektivski oddelek in zgradba za bolnišnično osebje. Ta bombni napad je terjal 76 življenj in 152 ranjenih. (45, 39)

Težke posledice za bolnišnico je povzročilo tudi bombardiranje 1. marca 1945. Vzhodni trakt, deloma že poškodovanega infektivskega oddelka, je bil popolnoma porušen, poškodovana pa je bila tudi ginekološka stavba ter prosektura in kirurški oddelek.

V času okupacije se je relativno povečala administracija v bolnišnici. Nemška oblast je večinoma zaposlovala sebi lojalno administrativno osebje. Zahteva okupacijskih oblasti je bila, da se prične poslovanje oziroma pisanje vseh dokumentov v bolnišnici na pisalne stroje. Vsi bolnišnični oddelki, vključno z upravo, so dobili pisalne stroje ter administratorje, ki so bili večji dela s pisalnim strojem.

Edini oddelek, ki v drugi svetovni vojni ni doživel poškodb zaradi bombnih napadov, je bil interni oddelek. Kljub temu so bile delovne razmere nemogoče, ker je služil zaradi poškodb drugih oddelkov, kot nekakšno prisilno pribežališče. Z odprtjem nove "črne stavbe" spomladi 1944 so se razmere zaradi odhoda oddelka ORL in očesnega oddelka sicer začasno izboljšale, toda že jeseni istega leta sta se po bombardiranju "črne stavbe" oba oddelka vrnila nazaj na interni oddelek. Ginekološko-porodniški oddelek je bil evakuiran v bolnišnico Ormož, kirurgija je bila preseljena v nedokončano semenišče pod Kalvarijo. Dermatološki oddelek je bil že v letu 1941 premeščen v obnovljene prostore Magdalenske šole na Magdalenskem trgu št. 5, kjer je kljub razdrobljeni stroki zaradi bombardiranja, dočkal osvoboditev.

Pljučni odsek se je spomladi 1944 preselil v prostore nekdanjega ginekološko-porodniškega oddelka v Vinarski ulici št. 6, kjer pa ni bival dolgo. Že decembra istega leta se je zaradi bombnih poškodb

stavbe preselil nazaj na interni oddelek.

Rentgenološki zavod je bil edini, ki je v okviru bolnišnice med okupacijo tehnološko napredoval. Leta 1942 je bila za diagnostične potrebe nabavljena Siemensova krogla, to je prenosljiv rentgenski aparat in električni sušilnik za filme, leta 1944 pa Mielerjev aparat za kontaktno obsevanje. Nemška oblast je imela načrt močno razviti rentgenološki zavod, vendar jo je prehitel konec vojne. Tako so že kupljeno opremo za modernizacijo zavoda pred koncem vojne odpeljali v Gradec. (31)

Tudi prosektura je med vojno delala v okrnjenem obsegu. Histološke preiskave za sosednji bolnišnici v Murski Soboti in Celju se niso več izvajale, prav tako v zgoraj omenjeni bolnišnici ni bilo več treba hoditi na obdukcije. Vse sodne obdukcije za območje slovenske Štajerske so se izvajale na Inštitutu za sodno medicino v Gradcu. (34)

Bolnišnica je osvoboditev dočakala v klavrnem stanju. Praktično

.....

vsi objekti, razen internega oddelka, so bili poškodovani ali porušeni, bolnišnični oddelki pa razseljeni po Mariboru in celo v Ormožu. Večina nemškega kadra se je vrnila, od koder je leta 1941 tudi prišla, tako da je imelo maloštevilno domače osebje težko delo. Razseljeni, internirani in po različnih enotah partizanske vojske razporejeni zdravniki in medicinsko osebje so se počasi vračali. Prihajali so iz različnih koncev, od taborišč v Nemčiji in Avstriji, iz Srbije, Hrvaške, Bosne in iz partizanskih enot.

Potrebno je bilo začeti znova. ■

Literatura:

(39) M. Žnidarič: *Maribor med okupacijo in narodnoosvobodilnim bojem*, str. 415-450, *Maribor skozi stoletja (Razprave I.)*, Založba obzorja Maribor 1991

(40) M. Ževart, S. Terčak: *Poslovilna pisma za svobodo ustreljenih v okupirani slovenski Štajerski*, Založba obzorja Maribor 1965

(41) M. Žnidarič: *Mariborska bolnišnica med drugo svetovno vojno*, (neobjavljen tekst za monografijo ob 200 letnici mariborske bolnišnice)

(42) M. Završnik, *Iz mojega sveta (Spomini)*, Celje 1996, str. 65

(43) *Bericht über die Krankenbewegung in dem öffentlichen Krankenhaus Marburg a.d. Drau für Monat (Dez. 1942 - Feb. 1944)*, fond SBM, str. 24, PAM

(44) M. Čeh, V. Hötzl: *Zgodovinski razvoj bolnišnične uprave*, Zbornik *Splošne bolnišnice v Mariboru*, Založba obzorja Maribor 1959 str. 450-479

(45) M. Žnidarič: *Bombni napadi na Maribor in druge kraje Štajerske*, Borec 1976, str. 6-7, str. 330